

Veiviržėnų baėnyėios iliuzinė tapyba ir XVIII a. II pusės – XIX a. I pusės Kristaus kapo dekoracijos

Asta Giniūnienė

Kultūros paveldo centras, Ašmenos g. 10, LT-01135 Vilnius
El. paštas: asta.giniuniene@kpc.lt

Straipsnyje nagrinėjama Veiviržėnų Šv. Mato baėnyėios apipavidalinimui naudota iliuzinė tapyba, apie kurią liudija iki mūsų dienų išlikęs ant drobės tapytas Šv. Marijos Magdalietės altorius. Pasidomėti šia tema paskatino baėnyėios palėpėje surasti kontūrinės tapybos paveikslai, retabulo fragmentai, po to archyviniai duomenys apie šventovėje buvusį tapytą Kristaus kapą. Siekiant „rekonstruoti“ kūrinių, ieškota XVIII a. II pusės – XIX a. I pusės katalikiškos Europos Vėlykų dekoravimo pavyzdžių, apibendrintos Lietuvos baėnyėių archyvuose dokumentuose surastos žinios apie minimo laikotarpio Kristaus kapo apipavidalinimą. Aptariama vėlyvojo baroko dekoracijų sandara ir ikonografija. Remiantis analogais, aiškinamasi Veiviržėnų baėnyėios iliuziškai tapytų kūrinių autorystė.

RAKTAŽODŽIAI: Veiviržėnų baėnyčia, Vėlykų dekoracija, Kristaus kapas, iliuziškai tapyti retabulai, vėlyvojo baroko tapyba, ikonografija, Karolis Podčašinskis, Jagminas

Straipsnio išeities tašku buvo konkretus objektas – Veiviržėnų Šv. Mato baėnyėios palėpėje surasti keli ant medžio plokštės su iliuziškai tapytomis kompozicijomis, architektūriniais fragmentais kontūriniai paveikslai. Kaip parodė iliuziškai tapytų altorių specialistės Dalios Klajumienės išsamus tyrimas, tokio tipo kūrinių Lietuvoje išliko nedaug. Tapyti fragmentai visų pirma nustebino atlikimo meistryste ir motyvų įvairove, tai nebuvo tipiškios retabulo dalys, todėl kūrinyse suintrigavo ikonografiniu požiūriu. Ieškant atsakymų į paprastus klausimus: kam priklausė surasti fragmentai, ar jie sudarė vieną kompoziciją, kaip atrodė įrenginys, – palaiptui rutuliojosi straipsnio tema. Surasti archyviniai faktai, analogai atvėrė lauką į lig šiol dar netyrinėtą vėlyvojo baroko Kristaus kapo apipavidalinimo sritį. Be abejo, šis straipsnis nepretenduoja į išsamų tyrimą, jame pabandyta atskleisti pirmuosius šio daugiasluoksnio reiškinių apmatius.

Kristaus kapas, kaip objektas, dažnai minimas baėnyėių inventoriniuose sąrašuose. *Grób Pański* dažniausiai buvo verčiamas *Viešpaties karstas* ir asocijavosi su pavaizduotu kape gulinčiu mirusio Kristaus tapytu paveikslu ar skulptūra. Lotynų kalbos žodis *sepulchrum* reiškia *kapą*, ne *karstą*, Jėzus buvo palaidotas susuptas į drobules, be karsto. Baroko sampratoje *Grób Pański* reiškė *Kristaus kapą*, šis terminas vartotinas ir dabartinėje katalikiškoje terminijoje¹. Šitaip terminas verčiamas ir į kitas kalbas: *Das Grab Christi* (vok. k.); *Christ's tomb* (anglų k.) ir pan.

Renkant medžiagą apie nagrinėjamą objektą buvo peržiūrėti Veiviržėnų baėnyėios dokumentai, esantys Mokslų akademijos Rankraščių skyriuje, Lietuvos valstybės istorijos archyve bei kelios bylos, saugomos paėioje baėnyėioje. Deja, ne su visa baėnyėioje saugoma medžiaga buvo galimybė susipažinti, todėl pasinaudota Janinos Valanėiūtės knygoje „Veiviržėnų istorija“ publikuotais duomenimis². Analizuojant Veiviržėnų baėnyėios kūri-

1 Kun. Vaclovo Aliulio MIC komentaras: „Kadaise mūsų seneliai puošdavo Kristaus vėlykinį grabą, paskui mūsų tėvai, versdami lenkišką terminą *grób Pański*, reiškia *Viešpaties kapas*, jį supainiojo su rusišku / baltarusišku *grob*, reiškiančiu *karstą*, ir pradėjo puošti vėlykinį karstą, nors žinoma, kad Kristus buvo palaidotas susuptas į drobules, be karsto, ir lotynų k. žodis *sepulchrum* reiškia *kapą*, ne *karstą*. Taigi vartotinas terminas – vėlykinis Kristaus kapas“ (prieiga per internetą: <http://katalikai.lt/index.php?id=90>).

2 Valanėiūtė 2009.

nus, atramos tašku tapo LDK XVIII–XIX a. I pusės sienų ir altorių tapybos tyrinėtojos D. Klajumienės knygos, kuriose išsamiai analizuojami barokinio scenovaizdžio kūrybos principai³. Tiriant Kristaus kapo dekoracijas, peržiūrėti ir kitų Lietuvos bažnyčių archyvai. Susipažinta su latvių dailės istorikės Rutos Kaminskos publikuotais faktais apie Kristaus kapo dekoracijas Latgalės regiono bažnyčiose⁴. Ieškota medžiagos apie šio tipo baroko stilistikos kūrinius katalikiškoje Europoje, daugiausia jos rasta internetinėse priemonėse apie Alpių regiono Vokietijos, Austrijos, Šveicarijos Velykų švenčių scenovaizdžius. Kontekstą papildė prancūzų grafiko Jean Le Pautre (1618–1682) altorių ir retabulų graviūros⁵.

Autorystės klausimą padėjo išsiaiškinti pastarųjų dešimtmečių istorikų ir dailėtyrininkų Žemaitijos bažnyčių dailės tyrimai. Konkrečių duomenų suteikė neseniai pasirodę Dalios Ramonienės ir D. Klajumienės straipsniai apie Salantų bažnyčios ir Gargždėlės kapinių koplyčios sakralinį paveldą, jo kūrėjus⁶.

Veiviržėnų bažnyčios iliuzinė tapyba. Pirmoje Veiviržėnų Švč. Trejybės bažnyčioje (statyta 1639 m.) visi altoriai buvo mediniai, staliaus darbo. 1767 m. parapijiečių lėšomis iškilo nauja Veiviržėnų Šv. Mato bažnyčia, konsekruota 1775 m. XIX a. pradžios inventoriuose minimi šeši altoriai, iš jų trys iliuziškai tapyti: Šv. Juozapo arba Šventosios Šeimos⁷, Nukryžiuotojo ir Šv. Marijos Magdaliėtės.

1798 m. bažnyčios altaristos kun. Melchioro Karbausio lėšomis transepto koplyčioje buvo įrengtas Šv. Juozapo altorius [kairėje pusėje – A. G.]⁸. Jis buvo „optiškai“ ant sienos tapytas, dviejų tarpalnių¹⁰. Pirmame tarpalnyje kabėjo titulinis Šv. Juozapo paveikslas su staliaus darbo paauskuotu rėmu, antrame tarpalnyje – šv. Dominyko ir Šv. Pranciškaus Asyžiečio atvaizdai¹¹. Mensa ir tabernakulis staliaus darbo. Porinis Viešpaties Jėzaus Nukryžiuotojo altorius įrengtas 1801 m. klebono Mykolo Lankutavičiaus (klebonavo 1784–1806 m.) bei parapijiečių lėšomis¹². Jis taip pat „optiškas ant sienos tapytas“¹³. Jį sudarė du tarpniai, mensa buvo staliaus darbo, tapyta¹⁴. Pirmame tarpalnyje kabėjo puikaus darbo Nukryžiuotojo skulptūra. XIX a. 4 deš. abiejų iliuziškai tapytų altorių vietoje pastatyti staliaus darbo įrenginiai. 1837 m. dokumente nurodyta, kad mediniai altoriai nauji, dar nenudažyti¹⁵.

3 D. Klajumienės knygoje išsamiai išanalizuota italų dailininko, dekoratoriaus Andrea Pozzo (1642–1709) ir kitų baroko meistrų iliuzinės tapybos kūrimo principai (Klajumienė 2004; Klajumienė. 2006).

4 Kaminska 1994: 54–55.

5 Jean le Pautre graviūrų rinkinys (Oeuvres d'architecture de Jean Le Pautre. Paris: Libraire du Roi. 1760) (prieiga per internetą: <http://katalog.ub.uni-heidelberg.de/cgi-bin/search.cgi?sprache=ENG&query=Le%20Potre&fsubmit=ok&quelle=homepage>).

6 Salantų bažnyčia 2011: 141–162, 243.

7 Altorius, kaip ir titulinis paveikslas, dokumentuose vadinamas Šv. Juozapo ir Šventosios Šeimos vardais.

8 Valančiūtė 2009: 221.

9 Bažnyčiose buvę pagal baroko stilistikos tapyti dariniai (altoriai, Kristaus kapo dekoracijos ir kt.) archyvuose šaltiniuose paprastai apibūdinami kaip „optiškai tapyti“, tačiau šiandien priimtinesnis „iluzinės tapybos terminas“. Straipsnyje terminas „optiškai tapytas“ vartojamas tik cituojant dokumentus.

10 Veiviržėnų bažnyčios 1828 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 238. L. 327.

11 Veiviržėnų bažnyčios 1828 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 238. L. 327v.; altorius minimas ir 1811 m. Veiviržėnų bažnyčios dokumente (Valančiūtė 2009: 223).

12 Veiviržėnų bažnyčios istorija [mašinėraštis]. *Veiviržėnų kraštotyros muziejus*, 22.

13 Veiviržėnų bažnyčios 1828 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 238. L. 327v.

14 Veiviržėnų bažnyčios 1828 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 238. L. 327v.

15 Veiviržėnų bažnyčios 1837 m. inventorių. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 329. L. 46v.

1 pav. Veiviržėnų bažnyčios Šv. Marijos Magdalietės altorius.
A. Petrašiūno nuotr., 2010

Iki mūsų dienų išliko vienas Šv. Marijos Magdalietės iliuziškai tapytas altorius, sukurtas kiek vėliau nei minėtieji (1 pav.)¹⁶. XIX a. 2 deš. dokumentuose pažymima, kad „optiškai tapytas“ altorius įrengtas prie zakristijos durų¹⁷. 1828 m. rašoma, kad pirmame tarpsnyje Šv. Marijos Magdalietės paveikslas su staliaus darbo paauskuotu rėmu. Iš šonų nutapytos kolonos, tarp jų pa-vaizduotos Šv. Jeronimo [dešinėje – *A. G.*], kairėje – Šv. Ignaco statulos¹⁸. Mensa staliaus darbo, tapyta¹⁹. Vėlesniuose XIX a. vid. dokumentuose jo išvaizda apibūdinta itin lakoniškai, paminimi kabantys pirmame tarpsnyje šv. Marijos Magdalietės, antrame – šv. Barbaros atvaizdai²⁰. XIX a. 8 deš. abu altoriaus paveikslai pakeisti naujais, titulinį Šv. Marijos Magdalietės Magdalenos atvaizdą 1872 m. nutapė meistras iš Rygos Th. Tichejevas²¹. Šio atvaizdo autorinė kartotė kabo Grūstės kapinių koplyčios altoriuje²². Dailininkui gali būti priskirtinas ir antro tarpsnio šv. Barbaros paveikslas. Retabulas ne kartą pertapytas, matyti, kad atnaujintojas supaprastino puošmenas, taip pat užtapė tarp kolonų buvusias iliuziškai tapytas šventųjų Jeronimo ir Ignaco statulas. Veikiausiai 1936 m. perdažant bažnyčią²³ buvo nutapytos Šv. Jono Bosko ir Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės figūros.

Šv. Marijos Magdalietės retabulas pritvirtintas prie nežymios sienos iškišos tarp presbiterinės dalies ir transepto, drobė prilipinta nuo lubų iki žemės. Nutapytas dvitarpnis orderinės kompozicijos, darnių vertikalijų proporcijų retabulas. Jo struktūra būdinga baroko stilistikos altoriams: ant aukšto cokolio stovinčios kolonos ir piliastrai remia

16 Istorikė Valančiūtė pateikia dvi skirtingas Šv. Marijos Magdalietės altoriaus įrengimo datas: tarp 1802–1806 m. ir 1813–1818 m., klebonaujant kun. Adomui Paulauskui. (Valančiūtė 2009: 173, 175). Antroji versija klaidinga, nes 1813 m. vizitacijoje jau minimas Šv. Marijos Magdalietės „na optyką malowany“ altorius (Veiviržėnų bažnyčios 1813 m. inventorius. *LVIA*. L. 54v.).

17 Veiviržėnų bažnyčios 1813 m. inventorius. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. L. 54v.

18 Veiviržėnų bažnyčios 1828 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 238. L. 327.

19 Ankstesniame 1811 m. dokumente pirmame tarpsnyje minimas Šv. Marijos Magdalietės, antrame tarpsnyje – Švč. Mergelės Marijos paveikslas su karūna. (Valančiūtė 2009: 224).

20 Veiviržėnų bažnyčios 1837 m. inventorius. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 329. L. 46v.

21 Paveikslas signuotas „Th. Tich (?) 1872“.

22 Grūstės kapinių koplyčios paveikslo mažesnis, be apatinės dalies, vaizduojančios pamintą amūrą.

23 Valančiūtė 2009: 236.

antablementą, antrame tarpsnyje nutapytas lankstaus siaurėjančio silueto skydas, abipus įrėmintas riestėmis. Pilkos spalvos fone išsiskiria geltonai ruda (auksavimo imitacija) spalva nudažyti kapiteliai, bazės ir cokolio konsolės. Dekoras saikingas, karnizą puošia dentikulai, viršus įrėmintas akanto lapais, kimatijaus juosta, piliastrus skaido kaneliūros. Šio retabulo autorius buvo įgudęs dailininkas, gebėjęs retabule perteikti perspektyvą ir orderinę kompoziciją. Jis naudojosi žymių Europos baroko meistrų suformuotais iliuzinės tapybos principais ir pavyzdžiais, tą galime matyti ir konkrečių architektūros elementų (konsolių, kapitelių) dekore.

Kaip buvo minėta, Veiviržėnų bažnyčios palėpėje buvo rasti ant medžio plokštės iliuziškai tapyti kontūriniai paveikslai, kompozicijų dalys ir architektūros fragmentai: tai kontūrinis paveikslas „Švč. Mergelė Marija Sopulingoji“ (aukštis – 206,5 cm; plotis – 71,7 cm); paveikslo „Šv. Jonas evangelistas“ fragmentas (išliko pusė figūros, apatinė dalis; aukštis – 186,5 cm; plotis – 56,2 cm); skydo dalis su Agnus Dei kompozicija (aukštis – 75 cm; plotis – 245 cm); dvi skydo dalys su kompozicija „Adoruojantys angelai“ (pirmosios aukštis – 84,5 cm; plotis – 289 cm; antrosios aukštis – 41 cm; plotis – 175 cm); kontūrinė Angelo figūra (aukštis – 44 cm; plotis – 42 cm); karnizo fragmentas (aukštis – 27,5 cm; plotis – 116 cm); taip pat supjaustytos lentos su iliuziškai tapytais architektūros fragmentais, iš kurių sukaltas tabernakulis (2–4 pav.). Pagal išmatavimus, vienodą pagrindą, kontūro linijas ir tapybos pobūdį atrodė, kad visos dalys priklausė vienam įrenginiui, bet sujungti atskiras dalis buvo gana sudėtinga. Skydo dalis, vaizduojanti karnizą ir nišos apvadą su Agnus Dei atvaizdu, panašėjo į retabulo

2 pav. Kontūrinis paveikslas „Švč. Mergelė Marija Sopulingoji“. A. Petrašiūno nuotr., 2010

3 pav. Iliuziškai tapyto retabulo fragmentas. J. Juozėnienės montažas, 2012

4 pav. Iliuziškai tapytas karnizo fragmentas. A. Petrašiūno nuotr., 2010

fragmentą, pagal ikonografiją tradiciškai priskirtiną didžiajam altoriui. Šią prielaidą teko atmesti, nes Veiviržėnų bažnyčios archyvuose minimas staliaus darbo didysis altorius²⁴. Švč. Mergelė Marija Sopulingoji ir Šv. Jonas evangelistas tradiciškai priskiriami Nukryžiuojo kompozicijai, taigi šios figūros galėjo stovėti anksčiau minėtame šoniniame, iliuziškai tapytame Nukryžiuotojo altoriuje. Kontūrinė skydo dalis, vaizduojanti adoruojančius, ašarojančius angelus su viduryje įkomponuota ovaline išpjova, atrodė kaip Didžiosios savaitės apipavidalinimo dalis.

Veiviržėnų bažnyčioje būta staliaus darbo tapyto Kristaus kapo, jis pirmą kartą paminėtas 1828 metais²⁵. Velesniuose 1837, 1842, 1845 m. dokumentuose prie jo pažymima, kad tai puikaus darbo kūrinys²⁶. Mus pasiekė konkretesnis, išsamesnis 1828 m. aprašymas: „Kristaus kapas ant lentų puikiai nutapytas, 5 pakopų, susidedantis iš įvairiai pagražintų dalių (konstrukcijų), vidurys mėlynos spalvos, priekyje įvairios figūros“²⁷. Taigi Kristaus kapas buvo sudėtinga kompozicija, kuriai galėjo priklausyti visos iki mūsų dienų išlikusios dalys su tapytais architektūriniais elementais ir kontūrinėmis kompozicijomis, figūromis. Vis dėlto siekiant „rekonstruoti“ dekoracijos išvaizdą, reikėjo paieškoti analogų. Lietuvos XVIII a. II pusės – XIX a. I pusės tokio tipo Velykų dekoracijos nebuvo žinomos (išskyrus Tytuvėnų kontūrinę kompoziciją²⁸ bei pavienes mirusio, gulincio ir Prisikėlusio Kristaus skulptūras), todėl reikėjo pasitelkti platesnį kontekstą, katalikiškos Europos Kristaus kapo vėlyvojo baroko pavyzdžius, taip pat surinkti archyvinius duomenis apie šio tipo kūrinius, minimus kitose Lietuvos bažnyčiose.

Barokinės Kristaus kapo dekoracijos, jų ištakos ir sandara. Kristaus kančios, mirties ir Prisikėlimo inscenizacijos katalikiškoje Europoje paplito baroko laikotarpiu, tai buvo viena iš potridentinių, jėzuitų platinamų *Theatrum sacrum* formų, stebinusi ir padėjusi žmonėms emociškai išgyventi svarbiausius Išganyimo istorijos momentus, įsivaizduoti

24 Dažytas, vietomis paauksintas (Veiviržėnų bažnyčios 1813 m. inventorius. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 329. L. 54).

25 Veiviržėnų bažnyčios 1828 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 238. L. 534. 1813 m. dokumentuose jis neminimas (Veiviržėnų bažnyčios 1813 m. inventorius. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 329. L. 54).

26 Veiviržėnų bažnyčios 1837 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 329. L. 48v; Veiviržėnų bažnyčios 1842 m. inventorius. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 255. L. 557v; Veiviržėnų bažnyčios 1845 m. inventorius. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 266. L. 36.

27 „Grob Pański znayduie się na deskach doskonale malowany z frontu roznemi figūrąmi gradusow w nim 5 we szredzinie malowany błękitnym kolorem sklada się z Rusztowanie przy ozdobieniem rozmaitem“ (Veiviržėnų bažnyčios 1828 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 238. L. 534).

28 Klajumienė 2004: 206.

Velykų Tridienio liturgiją²⁹. Buvo kuriamos itin puošnios Kristaus kapo dekoracijos, kurioms prototipu buvo Jeruzalės Šventojo kapo koplyčia bei katalikiškoje Europoje pastatytos replikos (imitacinės Kristaus kapo koplyčios, stotys-koplyčios kalvarijų kompleksuose, koplyčios, įrengtos bažnyčiose)³⁰. Didžiosios savaitės įvykių dekoracijoms tiesioginės įtakos turėjo baroko laikotarpiu paplitęs švenčių apipavidalinimas ir teatro suklestėjimas, tai vaizdžiai iliustruoja Vokietijos Altshauseno bažnyčios Šventojo kapo koplyčios erdvinė kompozicija, sukurta 1763 m. (5, 9 pav.)³¹. Koplyčios erdvė paversta scena, gilumoje matoma pagrindinė Kristaus kapo arka. Abiejuose kulusuose sustatyta po trejus vartus, arkose patalpintos kontūrinės siužetinės Kristaus kančios kompozicijos. Kitu populiariu Kristaus kapo inscenizavimo modeliu, ypač XVIII a. II pusėje, tapo perspektyviniai iliuziškai tapyti altoriai, kurie baroko laikotarpiu buvo naudoti įvairių švenčių, Keturiasdešimties valandų adoracijos apipavidalinimui³². Presbiterijoje, šoninių altorių vietose ar koplyčiose buvo pastatomi dideli, lubas siekiantys medžio skydai su iliuziškai nutapytais ištaigingais altoriais, kartais primenančiais Šventojo Kristaus kapo koplyčios fasadą, kartais panašėjančiais į rūmų prieigas ar triumfo vartus (6, 7 pav.). Statinio apačioje buvo pavaizduotas Kristaus kapas, virš jo – Senojo ir Naujojo Testamento kompozicijos. Tarp kolonų pranašų, evangelinių personažų iliuziškai nutapytos statulos, figūrų grupės. Dekoracijoms naudoti įvairūs sceniniai efektai, pagal Didžiosios savaitės Tridienio įvykių eigą keitėsi vaizdai, personažai, pritaikyta teatrinė mašinerija: slenkami skydai (Velykų rytą kapas likdavo tuščias, pasirodydavo Prisikėlusio Kristaus

5 pav. Šventojo kapo koplyčios dekoras. 1763. Altshauseno bažnyčia

²⁹ Tridienio liturgija prasideda Didįjį ketvirtadienį, kuris skirtas Paskutinės Vakarienes paminėjimui, ypatingai pagerbiamas Eucharistijos įsteigimas, todėl Švenčiausiasis Sakramentas patalpinamas specialiai įrengtame altoriuje. Kristaus kapas įrengiamas Didįjį Penktadienį, tądien pamaldose susitelkiama į Kristaus kančios ir mirties ant kryžiaus apmąstymus, baigiama Išganytojo palaidojimu. Apeigų metu Švenčiausiasis Sakramentas šydu uždengetoje monstrancijoje su procesija pernešamas į bažnyčioje tradiciškai įrengtą Kristaus kapą. Didįjį šeštadienį tikintieji budi prie Viešpaties kapo, apmąstydami jo kančią ir mirtį bei nužengimą į pragarus, laukdami Viešpaties Prisikėlimo. Velykų rytą monstrancija iš Kristaus kapo išnešama, pastatomas Prisikėlusio Kristaus atvaizdas ir kiti Prisikėlimo ženklai (*Kauno arkivyskupijos Antrojo sinodo nutarimai*: 147–152).

³⁰ Pavyzdžiui, statomas rotundo tipo, gotikos laikotarpiu atskirose ir bažnyčių koplyčiose įrengiamas Kristaus kapas, panašėjantis į puošnių dėžinių architektūrinių formų (gotikinį) relikvijorių. Mirusio Kristaus atvaizdą supo evangeliniai personažai (*Christliche Ikonographie in Stichworten*: 167; Julia Ricker. Mit Magie bekehrt. Das Kulissenheiligrab von Rottach-Egern (prieiga per internetą: http://www.monumente-online.de/10/02/sonderthema/Kulissenheiligrab_Rottach_Egern.php).

³¹ Prieiga per internetą: <http://www.zum.de/Faecher/G/BW/Landeskunde/schwaben/schloesser/altshausen/heiliggrab1.htm>

³² Šias gloriškuotas, daugiaplanes architektūrines kompozicijas įamžino baroko meistro Andrea Pozzo (Klajumienė 2006: 28–32).

6 pav. J. I. Schilling. Kristaus kapo dekoracija. 1757. Rottach-Egern bažnyčia. J. Juozėnienės schemas, 2012

7 pav. J. N. Pfandler. Kristaus kapo dekoracija. 1782. Patscho bažnyčia. J. Juozėnienės schemas, 2012

atvaizdas)³³, apšvietimo efektai (Didįjį šeštadienį prie kapo žybsėjo raudonos bengališkos ugnelės). Kristaus kapo dekoracijų daugiausia išliko Alpių regiono bažnyčiose, apie kitų šalių Kristaus kapo dekoracijas žinios labai fragmentiškos: prancūzų architektas, piešėjas ir grafikas Jean Le Pautre (1618–1682) jamžino Prancūzijos, Italijos (Romos) bažnyčių Švč. Sakramento pagarbinimo, Kristaus kančios ir Prisikėlimo atvaizdais (paveikslais ir skulptūromis) puoštus tabernakulius ir altorius³⁴.

Siekiant suprasti lietuviškąsias Didžiosios Savaitės dekoravimo ištakas, teko susipažinti su vietiniu kontekstu ir apibendrinti istorinius, archyvinius bei empyrinius faktus. Imitacinės Kristaus kapo koplyčios buvo statomos ir Lietuvoje, tradiciškai įkomponuojamos į Kryžiaus kelio kompleksus. Žemaičių Kalvarijoje (įkurtoje 1637–1639) Kražių jėzuitų vienuolių rūpesčiu buvo pastatytas išskirtinis Šventojo kapo pastatas. Šio objekto tyrinėtoja Dalia Vasiliūnienė knygoje cituoja jėzuitų auklėtinio Mikalojaus Bardausko patetišką kreipimąsi į jėzuitus: „Ten pat sukūrėte ir garsų kapą <...> nedrįstu skelbti savo balso džiaugsmo, matydamas sukurtojo Kapo skoningą išdėstymo tvarką...“ („Novae Hierusalem Fax Nova“ knyga, 1643 m.)³⁵. Kryžiaus kelio Jėzaus kapo stotis (kaip ir kitos trys) vadinama bažnyčia, pabrėžiant jos išskirtinumą, galbūt dydį ar puošnumą³⁶. Vyskupas Motiejus Valančius mini, kad Kal-

33 Ostergrab in Patsch (prieiga per internetą: <http://kultur.tirol.at/de/artikel/1385/ostergrab-in-patsch>).

34 Jean le Pautre graviūrų rinkinys (Oeuvres d'architecture de Jean Le Pautre. Paris: Libraire du Roi. 1760) (prieiga per internetą: <http://katalog.ub.uni-heidelberg.de/cgi-bin/search.cgi?sprache=ENG&query=Le%20Potre&submit=ok&quelle=homepage>).

35 Dabartinė Kristaus kapo koplyčia datuotina XIX a., jos frontonas galėjo atsirasti 1935 m. (Vasiliūnienė 2010: 163, 281).

36 Bažnyčiomis vadinamos Kryžiaus kelio stočių: *Malda Alyvų sode, Pas Kajafą, Nukryžiuavimas, Jėzaus kapas*, koplyčios (Vasiliūnienė 2010: 160).

varijos įsteigėjas vyskupas Jurgis Tiškevičius Romoje gavo privilegiją šešioms stotims, tarp jų buvusi ir Šventojo Kapo stotis³⁷. 1772 m. atstaciaus Vilniaus Verkių dominikonų kalvariją, bažnyčioje po vargonų choru, dešinėje pusėje nuo pagrindinių durų, su išėjimu į šventorių, buvo įrengta Kristaus kapo koplyčia, kuri priklausė Kryžiaus keliui. Joje Velykų laikotarpiu buvo pastatoma speciali dekoracija³⁸. Iki mūsų dienų Kristaus kapo koplyčios išliko Rykantų bažnyčioje – kairiosios navos gale po vargonų choru mūru atskirta niša Kristaus kapui, užveriamų durų vidinėse pusėse matomi primityvokai nutapyti romėnų sargybiniai. Prie mirusio Išganytojo buvo užbaigiamas Kristaus kančios apmąstymas, kurį tikintieji išgyvendavo žvelgdami į ant bažnyčios sienų nutapytus paveikslus. Šventojo Kapo koplyčias dominikonai įrengdavo ne vien Kryžiaus kelio kompleksuose: Šumsko dominikonų šventovėje po vargonų choru buvo sumūryta Kristaus kapo koplyčia, sienose išliko vėlyvojo baroko stilistikos iliuziškai nutapytos kolonos ir ornamentais puoštas skliautas (Kristaus kapas čia įrengiamas per šventes) (8 pav.). Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyne už pirmo aukšto galerijos dvivėrių durų buvo Kristaus kapo patalpa³⁹. Turbūt neatsitiktinai tiek daug Kristaus kapo įrenginių minima dominikoniškoje aplinkoje, vienuoliai galėjo prisidėti prie šio pamaldumo sklaidos, nors Kristaus kapo būta ir kitų vienuolijų globojamose šventovėse. Antai 1625 m. jėzuitų pastatytos Vilniaus Šv. Juozapo ir šv. Nikodemo medinės bažnyčios rūsyje buvo įrengta Kristaus kapo koplyčia, kurioje aukojamos Šventosios Mišios⁴⁰.

XVIII a. II pusės – XIX a. I ketv. Kristaus kapas minimas dažnoje parapiinėje bažnyčioje. Vėlyvojo baroko laikotarpiu paplito ant staliaus darbo medžio plokščių tapytos dekoracijos, kartais joms panaudota ir drobė, pvz., Anykščių bažnyčioje Kristaus kapo „viena dalis tapyta ant storlenčių lentų, kita – ant lino drobės“⁴¹. Jas papildė įvairūs tapyti ir skulptūriniai dailės dirbiniai⁴². Iš aprašų galima suprasti, kad Kristaus kapo įrenginiai buvo gana sudėtingos struktūros, juos sudarė keleletas vartų – „Viešpaties kapas su keturiais tapytais

8 pav. Kristaus kapo koplyčia. Šumsko bažnyčia. D. Baltrano nuotr., 2008

37 Vasiliūnienė 2010: 157.

38 Verkių bažnyčios 1783 m. vizitacijos aktas. *LVI A. F. 694. Ap. 1. B. 3989. L. 2v, 3*; Verkių bažnyčios 1820 m. vizitacijos aktas. *LVI A. F. 694. Ap. 1. B. 3544. L. 251v.*

39 Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios 1820 m. vizitacijos aktas. *LVI A. F. 694. Ap. 1. B. 3671. L. 393.*

40 Drėma 2008: 663.

41 „Grób Pański ią częścią z tarcic heblowanych, częściąz blejtramów plociennych, tenze grób malowany“. Anykščių bažnyčios 1784 m. vizitacijos aktas (Ukmergės dekanato vizitacija 1784: 235).

42 „Grob Panski z różnych sztuk składający się malowaniem przyzdobiony“ (Skuodo bažnyčios 1821 m. vizitacija. *LVI A. F. 669. Ap. 2. B. 226. L. 11*).

9 pav. Šventojo kapo koplyčios dekoracijų fragmentas. 1763. Altshauseno bažnyčia

vartais“ (Gelvonų bažnyčia)⁴³; „staliaus darbo su penkiais tapytais vartais“ (Kavarsko bažnyčia)⁴⁴; „staliaus darbo su trimis tapytais vartais“ (Videniškių bažnyčia)⁴⁵; „penkių pakopų su keturiais vartais ir kape staliaus darbo Viešpaties Jėzaus atvaizdu“ (Lenkimų bažnyčia)⁴⁶; „penkiais tapytais vartais“ (Kartenos trečiosios altarijos bažnyčia)⁴⁷; „virš Kristaus kapo keturi tapyti rėmai“ (Raguvos bažnyčia)⁴⁸ ir pan. Šios kompozicijos veikiausiai buvo panašios į Altshauseno bažnyčios Šventojo kapo koplyčios dekorą, tik gerokai mažesnės – centre buvo patalpinama arka su Kristaus kapu, o iš šonų po vieną ar du vartus (6, 9 pav.). Žodžiu *vartai* apibūdinami ne vien portalai, bet ir arkų įrėminimai, vaizduojantys uolas ar dangaus skliautą bei iliuziškai tapytos arkos. Kaip atrodė tokia erdvėje išdėstyta Kristaus kapo dekoracija galima suprasti iš vėlesnio 1821 m. įrengto Nevarėnų bažnyčios Kristaus kapo aprašymo. Šioje bažnyčioje klebonas Tadas Knapskis pastatė specialią patalpą (zakristiją): joje „dvigubi vartai, ant geležinių vyrų, prie jų ant drobės nutapyti du kariai. Aplinkui [pakabintos] dvidešimt viena alavinė lempa, sustatytos keturios alie-

jumi nutapytos pakopos. Patį Kristaus kapą sudaro penki vartai, ištapyti akmenimis, už jų ant virbų [pakabintos] lempos, lubose pavaizduotos uolos. Kristaus atvaizdas tapytas ant lentos. Prie jo du optiškai nutapyti kareiviai. Ant pakylos pastatyta Monstrancija. Priešais perkelis [uždanga], ant kurio aukso spalva nutapytas kielikas su Ostija. Paskutiniuose vartuose ant priklijuoto perkelio nutapyti aukso spalvos spinduliai. Įėjimas į kapą nežymus, gale mensos“⁴⁹. Paplitus iliuziškai tapytiems altoriams, jų kūrimo principus imta taikyti ir Kristaus kapo dekoracijoms. Dokumentuose randami tokie įrašai: „Kristaus kapas optiškai tapytas“⁵⁰; „Kristaus kapas keturių lentų su kolonomis optiškai tapytas, penktoje

43 „Grob Pański z bramami 4 malowanemi“, Gelvonų bažnyčios 1784 m. vizitacijos aktas (*Gelvonų bažnyčios vizitacija 1782–1784 m.*: 92).

44 „Grob Pański. Bram stolarskiej roboty malowanych 5“, Kavarsko bažnyčios 1784 m. vizitacijos aktas (*Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m.*: 26).

45 Videniškės bažnyčios 1830 m. vizitacijos aktas. *LVIA*. F. 694. Ap. 1. B. 3775. L. 376–376v.

46 Lenkimų bažnyčios 1821 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 226. L. 33.

47 „Grob Panski ma pięc bram malowanych“ (Kartenos trečiosios altarijos bažnyčios 1821 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 226. L. 143v.).

48 „Na grób Pański ram malowanych 4“ (Raguvos bažnyčios 1784 m. vizitacijos aktas. *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m.*: 203).

49 Nevarėnų bažnyčios 1821 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 226. L. 399.

50 Kretingos bažnyčioje buvo Viešpaties kapas medinis, optiškai tapytas (Kretingos bažnyčios 1820 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 224. L. 59).

pavaizduotas gulintis V. Jėzus⁵¹ ir pan. Be erdviškų struktūriškų kompozicijų paplito ir iliuziškai tapyti retabulai, iš fragmentiškų aprašų kartais sunku nustatyti, kuriam tipui priklausė įrenginys, nors randami ir labai aiškūs apibūdinimai: Subačiaus bažnyčioje buvo „optiškai nutapytas šeštasis altorius su optiškai tapytu Viešpaties kapu“⁵². Tad remiantis archyvais galima teigti, kad Lietuvą pasiekė ir buvo naudojami katalikiškoje Europoje XVIII a. II pusėje paplitę Kristaus kapo apipavidalinimo modeliai.

Retu atveju Kristaus kapui būdavo įrengta speciali koplyčia⁵³ ar altorius, dažniausiai įrenginys stovėdavo priebažnytyje ar po vargonų choru: „Po choru tapytas Viešpaties kapas su trimis varteliais ir kitais priedais“ (Balninkų bažnyčia)⁵⁴; „priešbažnytyje Viešpaties kapas su tapytais penkais vartais“ (Šešuolių bažnyčia)⁵⁵; „priešbažnytyje „dešinėje durys į Kristaus kapą“ (Linkuvos bažnyčia)⁵⁶. Išskirtinė Vandžio galos bažnyčios Kristaus kapo nuolatinė vieta – niša kitapus didžiojo altoriaus⁵⁷. Didįjį penktadienį Kristaus kapas būdavo įrengiamas didžiajame⁵⁸ ar šoniniuose altoriuose.

Kristaus kapo dekoracijų ikonografija. Baroko stilistikos Kristaus karsto dekoracijose buvo įgyvendintos potridentinės sudėtingos teologinės, ikonografinės programos, nutiesiančios paraleles tarp Senojo ir Naujojo Testamento, liudijančios apie žmonijos Išganymą ir Kristaus pergalę. Tai iliustruoja Alpių regiono (Austrijos, Vokietijos, Šveicarijos) bažnyčiose išlikusios Didžiosios savaitės inscenizacijos. Dalį jų panagrinėsime. Miuncheno tapytojo Josepho Ignatzo Schillingo (1702–1773)⁵⁹ Rottach-Egern (Bavarija) papapinės Šv. Lauryno bažnyčios dekoracija skaidoma į du tarpsnius – pirmame Kristaus kapas su sargybiniais, antrame pavaizduotas didingas statinys – Saliamono šventykla, vaizdinys, asociatyviai kalbantis apie Kristaus kūno šventovę: „Sugriaukite šitą šventovę, o aš per tris dienas ją atstatysiu.“ (Jn 2, 19–21)⁶⁰ (6 pav.). Tarp auksu tviskančių spiralinių kolonų vaizduojamos Senojo Testamento scenos – Abraomo aukla ir iškėlęs varinį žaltį Mozė. Izaoko paaukojimas nutiesia paralelę tarp Senojo ir Naujojo testamento – tarp Abraomo viengimio sūnaus ir Dievo sūnaus Jėzaus Kristaus aukos. Varinis žaltys Mozės rankose suvokiamas kaip nusidėjusių izraelitų išsigelbėjimo bei Atpirkimo ant Kryžiaus simbolis⁶¹.

51 Sedos pirmos altarijos bažnyčios 1821 m. vizitacija. *LVI A. F. 669. Ap. 2. B. 226. L. 325v.*

52 Subačiaus bažnyčios 1820 m. vizitacijos aktas. *LVI A. F. 669. Ap. 2. B. 222. L. 263.*

53 Nevarėnų bažnyčios 1821 m. vizitacija. *LVI A. F. 669. Ap. 2. B. 226. L. 399.*

54 „Grob Pański z 3-ma bramkami i inną akomodacją, malowany“ (Balninkų bažnyčios 1783 m. vizitacijos aktas. *Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m.: 92*).

55 „W tym babińcu Grób Pański z 5-ma bramami malowanemi“ (Šešuolių bažnyčios 1784 m. vizitacijos aktas. *Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m.: 32*).

56 „W prawo drzwiczki do Grobu Panskiego“ (Linkuvos bažnyčios 1845 m. vizitacija. *LVI A. F. 669. Ap. 2. B. 266. L. 261*).

57 1782 m. Vandžio galos bažnyčios vizitacijoje rašoma, kad už didžiojo altoriaus buvo įrengtas Viešpaties kapas, įrengtas visam laikui (*Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 2001: 343*). Dabartinėje bažnyčioje, pastatytoje 1826 metais, už altoriaus taip pat yra niša, kurioje yra skulptūra „Pieta“.

58 Seda pirmos altarijos bažnyčios 1821 m. vizitacija. *LVI A. F. 669. Ap. 2. B. 226. L. 325v.*

59 Julia Ricker. Mit Magie bekehrt. Das Kulissenheiligrab von Rottach-Egern (prieiga per internetą: http://www.monumente-online.de/10/02/sonderthema/Kulissenheiligrab_Rottach_Egern.php).

60 Prieiga per internetą: http://biblija.lt/index.aspx/lt_vertimai/leidimai/b_rk_e1999/kn_skyriai/index.aspx?cm p=reading&doc=BiblijaRKE1999_In_2

61 Skaičių knygoje (Sk 21: 4–9) pasakojama apie klaidžiuosius po dykumą izraelitus, užpuolusius ugninius žalčius. Įgeltuosius izraelitus nuo mirties gelbėdavo pažvelgimas į Mozės iškeltą ant stulpo varinį žaltį: „kai tik žaltys įgeldavo, tas žmogus žvelgdavo į varinį žaltį ir likdavo gyvas“.

Dekoratoriaus ir iliuzinės tapybos meistro austrų dailininko J. N. Pfaundlerio (1723–1811) sukurtoje Patšo (Patschas, Tirolis) miesto parapiinės bažnyčios Kristaus kapo dekoracijoje (1782 m.) įkūnyta Atpirkimo, Kristaus – Naujojo Adomo, išvadavimo iš gimtosios nuodėmės idėja (7 pav.). Iliuziškai tapyto altoriaus centrinės dalies apačioje pavaizduotas Kristaus kapas, virš jo – medis, abipus – po nuopolio pirmieji tėvai – Adomas ir Ieva. Vaizdinys yra aliuzija į Senojo Testamento Izaijo pranašystę⁶²: „Tą dieną Jesės šaknies, padarytos ženklų tautoms, ieškos pagonys, nes jos buveinė bus šlovinga“ (Iz 11, 10)⁶³. Virš šios scenos nutapytas Dievo Avinėlis ant knygos su septyniais atspaudais, atpirkimo iš Gimtosios nuodėmės, Kristaus aukos simbolis ir dekoracijos akcentas – dviejų angelų adoruojama spinduliuojanti monstrancija su Nukryžiuotuoju, kurią per Velykas pakeičia Prisikėlusiojo atvaizdas. Visą kompoziciją vainikuoja Dievo Tėvo figūra. Tarp kolonų iliuziškai tapytos pranašų figūros.

Kristaus kapo dekoracijos buvo kuriamos ir Naujojo Testamento siužetais. Vokietijos Altshauseno bažnyčios Šventojo kapo koplyčios pagrindinės arkos apačioje pavaizduotas Kristaus kapas. Kulisuose, kiekvienoje vartų arkoje patalpintos kontūrinės kompozicijos, vaizduojančios Kristaus kančios scenas (5, 9 pav.). Virš antablementų iškeltos kontūrinės angelų, laikančių Arma Christi, pranašų (Mozės, karaliaus Dovydo ir kt.) figūros. Šveicarijos Beromünsterio Šv. Mykolo bažnyčioje aplink Kristaus kapą rūmų priegose per du tarpsnius pavaizduotos penkios Kristaus kančios scenos – nuo Jėzaus teismo iki Jėzaus vainikavimo erškėčiais su centriniu Ecce Homo paveikslu (1771 m., tapytojas Joseph Ignaz Veiss)⁶⁴.

Baroko laikotarpiu Kristaus kapo dekoracijose išskirtinė reikšmė ir vieta buvo teikiama Švč. Sakramentui – jis buvo išaukštintas, pakylėtas, patalpintas monstrancijoje, kuri būdavo pastatoma ant pakyltos virš Kristaus kapo, apsupta spindulių ir debesų glorijos. Bet yra pavyzdžių, kai Ostija simboliškai patalpinta Kristaus krūtinėje ar apipavidalinta Senojo Testamento personažų atvaizdais. Ši vaizdavimo tradicija susiformavo katalikiškoje Europoje – mirusio Kristaus kapo statulos krūtinėje būdavo įtaisomas rezervakulis Ostijai, mistiniam Kristaus kūnui⁶⁵. Kaimyninėje Latvijoje, Rundalės muziejuje, saugoma Velykinė kontūrinė kompozicija „Abraomas paaukvoja Izaoką“⁶⁶. Izaoko krūtinėje apskrita išpjova, veikiausiai skirta Ostijai – Kristaus Aukos slėpinys „įvilktas“ į aliuzinę Senojo Testamento paaukojimo sceną. Kartais išpjovos vietoje būdavo montuojama brangaus metalo plokštelė.

Lietuvoje ligi šiol buvo įvardyta tik viena XVIII a. pab. – XIX a. pr. Didžiosios Savaitės tapyta dekoracija – tai Tytuvėnų vienuolyno kontūrinis paveikslas „Jėzaus nuėmimas nuo kryžiaus“ su apskrita kiauryme Kristaus krūtinėje⁶⁷. Iš XVIII–XIX a. I ketv. mus pasiekė

62 Ostergrab in Patsch (prieiga per internetą: <http://kultur.tirol.at/de/artikel/1385/ostergrab-in-patsch>).

63 Biblija arba Šventasis Raštas. Ekumeninis leidimas. Vertė A. Rubšys ir Č. Kavaliauskas. Lietuvos biblijos draugija, 1999 (prieiga per internetą: http://biblija.lt/index.aspx/lt_vertimai/leidimai/b_rk_e1999/kn_skyriai/index.aspx?c=mp=reading&doc=BiblijaRKE1999_Iz_11).

64 Prieiga per internetą: <http://www.stiftberomuenster.ch/heiliggrab/>

65 Detail des Hl.-Grab-Altars in der Kirche St. Peter und Paul in Obernai/Elsass
Julia Ricker. Mit Magie bekehrt. Das Kulissenheilgrab von Rottach-Egern (prieiga per internetą: http://www.monumente-online.de/10/02/sonderthema/Kulissenheilgrab_Rottach_Egern.php).

66 Kaminska 1994: 54–55.

67 Klajumienė 2004b: 206.

kontūriniai paveikslai, kurių paskirtis lig šiol nebuvo nustatyta⁶⁸. Retas ir įdomus kontūrinis paveikslas rastas Šiluvos bažnyčioje, jame pavaizduotas pranašas Danielius liūtų duobėje (10 pav.)⁶⁹. Paveikslo provaizdžiu galėjo būti Peter Paul Rubenso (1577–1640) paveikslas „Danielius liūtų duobėje“, kuris pasiekė Lietuvą per raižinius⁷⁰. Patyrinėjus europinius Kristaus kapo kompozicijų siužetus neliko abejonių, kad ši senjojo Testamento scena priklausė šio tipo dekoracijai – per Danieliaus išgelbėjimą tikintiesiems buvo kalbama apie sielos išvadavimą (ankstyvosios krikščionybės malda: išgelbėk mano sielą, kaip „išgelbėjai Danielių iš liūtų nasrų!“⁷¹), asociatyvus buvo duobės ir kapo grotos sugretinimas, teigiantis Išgelbėjimo ir Priskėlimo viltį. Danieliaus krūtinėje yra širdies formos išpjova. Kad Lietuvoje šis biblinis siužetas tikrai naudojamas Didžiosios savaitės apipavidalinimui, liudija įrašas 1820 m. Subačiaus bažnyčios vizitacijoje: „optiškai tapytas Viešpaties kapas su Danieliaus įmesto tarp liūtų istorija“⁷².

Kitas Semeliškių bažnyčioje išlikęs kontūrinis paveikslas, vaizduojantis karalių Dovydą (su išpjova Dovydo krūtinėje)⁷³ (11 pav.). Šis Jėzaus protėvis psalmėse šlovino ateisiantį Išganytoją: „Juk nepaliksi manęs Šeolui,

68 Buvo sunku nustatyti kontūrinių paveikslų paskirtį, nes bažnyčiose Nukryžiuavimo kompozicijos būdavo komponuojamos ir ant presbiterijų skiriančios sijos, kontūrinės figūros naudojamos laidotuvių dekoracijose ir pan.

69 Kultūros vertybės registre kontūrinis paveikslas įrašytas klaidingu pavadinimu „Jėzus Kristus“ (K335). Restauruojant sunykusį paveikslą, nenustačius prototipo, buvo kiek pakeista rankų padėtis. Pranašo Danieliaus ikonografija būdinga baroko atvaizdams (prieiga per internetą: <http://biblescripture.net/Daniel.html>).

70 Baroko laikotarpiu paplito sekiniai, graviūros (Abrahamo Blootelingo (1640–1690) graviūra (prieiga per internetą: <http://www.georgeglazer.com/prints/aanda/art-pre20/daniellions.html>).

71 Grabar 2002: 25.

72 Už išrašą dėkoju dr. R. Stankevičienei (Subačiaus bažnyčios 1820 m. vizitacijos aktas. *LVI*. F. 669. Ap. 2. B. 222. L. 263).

73 Kontūrinis paveikslas „Karalius Dovydas“, įvardytas kaip proginė dekoracija (Klajumienė 2006: 25–26).

10 pav. Kontūrinis paveikslas „Danielius liūtų duobėje“. XVIII a. III ketv. Šiluvos bažnyčia. A. Petrašiūno nuotr., 2003

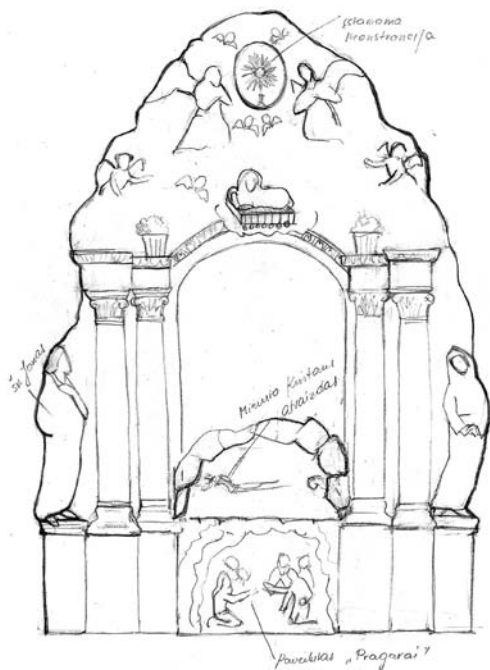

11 pav. Kontūrinis paveikslas „Karalius Dovydas“. XVIII a. III ketv. Semeliškių bažnyčia. A. Petrašiūno nuotr., 2000

neleisi savo teisiajam matyti Duobės. Tu parodysi man tą, kuris veda į gyvenimą (Ps 16–10,11)⁷⁴. Karaliaus Dovydo atvaizdas, pasak archyvinių šaltinių, buvo įkomponuotas tapytoje Vilniaus Kalvarijų Prisikėlimo dekoracijoje, kuri Velykų laikotarpiu buvo įrengiama Kristaus kapo koplyčioje (XXXIV stotyje)⁷⁵. Negalime tvirtinti, kad dokumente paminėtas atvaizdas yra tas pats (į Semeliškių bažnyčią patekęs) paveikslas, nors tokia versija galima – profesionalaus meistro sukurtas kontūrinis baroko stiliškos Šv. Dovydo atvaizdas galėjo būti Vilniaus Kalvarijų bažnyčios Kristaus kapo dekoracijos dalimi. Beje, Semeliškių bažnyčioje yra Velykiniam apipavidalinimui priklausiusi kontūrinė Angelo figūra, labai sunykusi, nusitrynusiu dažo sluoksniu.

Veiviržėnų bažnyčios Kristaus kapo dekoracija. Veiviržėnų bažnyčios Kristaus kapo dekoraciją rekonstruoti sunku, nes išliko maža jos dalis, taip pat skydų gabalai nevientisi, trūksta jungiamųjų grandžių, kai kurios vietos neaiškios, nes išliko tik fragmentai (tapytos architektūrinės dalys) (2–4 pav.). Dekoracija veikiausiai panašėjo į iš kelių dalių sudarytą altoriaus retabulą (12 pav.). Pirmame tarpsnyje, pasak archyvinio aprašymo, turėjo būti

įkomponuota mirusio Kristaus figūra, išliko tik jį vainikuojantis ornamentuotas karnizas su arka, ant kurios nusileidusi dangiška sfera. Viduryje apsuptas debesų pavaizduotas Dievo Avinėlis ant knygos su septyniais antspaudais, atperkamosios Kristaus aukos, Eucharistijos įvaizdis. Karnizo šonuose nutapytos vazos su vaisiais ir gėlėmis, kurios ne vien puošė, bet buvo regimais aukos simboliais (vynuogės, kviečių varpos, rožės). Antrame tarpsnyje įkomponuoti angelai, apraudantys Išganytojo mirtį ir adoruojantys Švč. Sakramentą. Pro ovalo formos išpjovą tikintieji regėjo monstranciją, kuri bylojo apie Eucharistijos slėpinį. Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios ir Šv. Jono evangelisto figūros nutapytos pagal graviūrą, kurios pirmavaizdžiu buvo baroko flamandų tapytojo Antonio Van Deiko (Anthonis van Dyck; 1599–1641) Nukryžiuojimo paveikslas. Jos galėjo stovėti retabulo šonuose, apie jų priklausymą Kristaus kapo apipavidalinimui liudija gausi XX a. ikonografinė medžiaga bei Kvėdarnos bažnyčios Velykų dekoracijos nuotrauka, kurioje matyti vėlesnės,

12 pav. Veiviržėnų bažnyčios Kristaus kapo dekoracijos rekonstrukcija. A. Giniūnienės eskizas

⁷⁴ Ps 16, 10: ... *matyti Duobės*: t. y. *patirti trūnijimą {kape}*. Taip šį tekstą suprato graikiškoji Septuaginta, kurią cituoja apaštalas Petras (žr. Apd 2, 25–32) ir apaštalas Paulius (žr. Apd 13, 35–37). Abu apaštalai įžvelgia šiame skaitinyje nuorodą į Kristaus Prisikėlimą. Psalmnininko viltis nugalėti mirtį, nors ir miglota, krypsta tikėjimo Prisikėlimu link (prieiga per internetą: http://biblija.lt/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKK1998_Ps_16).

⁷⁵ W czasie Śwgo ca Wielkanocnych pamiątki Zmartwychwstania Pańskiego, cały malowany z wyrazem Dawida Króla (Verkių bažnyčios 1820 m. vizitacijos aktas. *LVA. F. 694. Ap. 1. B. 3544. L. 251v.*).

tik primityviau nutapytos, Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios ir Šv. Jono evangelisto figūros (13 pav.).

Dar vienas įdomus, retos ikonografijos ant drobės tapytas paveikslas, rastas toje pačioje Veiviržėnų bažnyčios palėpėje (14 pav.). Paveikslas perkirtas ir prisiūtas ant procesijų vėliavos. Jame vaizduojami pragarai, žemės žiotyse Senojo Testamento personažai, pirmame plane klūpi Adomas ir Ieva su obuoliu, už jų Nojus su laivu, jo žmona ir kiti teisieji. Pagal ikonografiją tai veikiausiai Kristaus Priskėlimo ir Nužengimo į pragarus paveikslo fragmentai. Šis siužetas itin populiarus stačiatikių ikonų tapyboje, bet Lietuvos katalikiškoje dailėje lig šiol neaptiktas. Tikėtina, kad paveikslas buvo kabinamas Kristaus kapo dekoracijos apatinėje dalyje. Didžiojo šeštadienio liturgijoje, laukiant Priskėlimo, buvo apmąstomi Išganytojo kentėjimai, mirtis bei nužengimas į pragarus, išvadavimas iš gimtosios nuodėmės. Šis paveikslas nutapytas XIX a. I pusėje, bet kito meistro nei pagrindinė dekoracija. Taigi Veiviržėnų bažnyčios Kristaus kapo ikonografinė programa, naudoti simboliai panašūs

13 pav. Kristaus kapo dekoracija. Kvedarnos bažnyčia. XX a. 3–4 deš. Nuotr. iš A. Giniūnienės šeimos archyvo

14 pav. ir 14.1 paveikslo „Pragarai“ fragmentai. XIX a. I p. Veiviržėnų bažnyčia. A. Petrašiūno nuotr., 2010

15 pav. Paveikslas „Švč. Mergelė Marija Sopulingoji“. Gargždės kopyčia. S. Keparučio nuotr., 1989

kaip Pfaundlerio Patscho bažnyčios dekoracijoje, kurioje Dievo žmonijos Išgelbėjimo planas parodomas per pirmųjų žmonijos tėvų Adomo ir Ievos nuopolį ir Dievo Sūnaus atperkamąją auką (7 pav.).

Autorystė. Apie Veiviržėnų bažnyčioje dirbusius tapytojus rašytinių duomenų nepavyko aptikti, todėl ieškota analogų kitose Žemaitijos bažnyčiose. Artimos stilistikos kūrinių rasta Salantų bažnyčioje ir Gargždės kopyčioje. Buvo aptikta archyvinė žinutė apie Salantų bažnyčios Šv. Juozapo altoriaus paveikslo (1819 m.) autorių Jagminą⁷⁶. Remdamasi stilistiniu panašumu, dailėtyrininkė Klajumienė Garždelės iliuziškai tapytą altorių ir paveikslius „Sopulingoji Dievo Motina“, „Šv. Petras“, „Šv. Agota“, „Šv. Rokas“, „Šv. Barbora“ (apie 1824 m.) priskyrė tam pačiam autoriui⁷⁷ (15 pav.). Jagminas tęsė vėlyvojo baroko stilistines tradicijas, jo tapytose išsiskiria Žemaitijos tapytojų kūrybos kontekste. Tapytojas mėgo stambiu planu komponuoti veikėjus, figūras vaizdavo ryškiais rakursais, pasižymėjo konstruktyviu figūrų ir veido piešiniu. Galima vardinti ir

daugiau jo paveikslams būdingų bruožų – debesuotas fonas su pavaizduotais angeliukais, lokaliomis spalvomis nuspalvinti ties raukiniais, gausiai suklostuoti drabužiai ir pan. Šie apibūdinimai tinka ir Veiviržėnų bažnyčios kūriniams. Abejonės, kad Jagminas nutapė Kristaus karsto dekoraciją, išsisklaido atidžiau ir detaliau lyginant kūrinius, kaip antai Veiviržėnų kontūrinio paveikslo ir Gargždės kopyčios paveikslo Sopulingosios Dievo Motinos galvos posūkį, veido modeliuotę, sunertas rankas ir pėdas (2, 15 pav.). Veiviržėnų bažnyčios Kristaus kapo dekoracijos ir iliuziškai tapytas Šv. Marijos Magdaliotės altorius nutapytas panašiu metu, todėl galima manyti, kad Jagminas galėjo dirbantis prie abiejų kūrinių⁷⁸. Reikia turėti omeny, kad tapyti jis galėjo ne vienas, nes, kaip žinoma iš rašytinių šaltinių, prie didelės apimties darbų triūsavo keli meistrai. 1764 m. Alsėdžių bažnyčiai už 11 timpų Kristaus kapo dekoraciją nutapė žymus Žemaitijos tapytojas Jonas Kunickis su Juozapu Joteika⁷⁹. Už Kristaus kapo darbus Nevarėnų bažnyčiai buvo sumokėta staliams

⁷⁶ Žinutė apie autorių publikuota dailėtyrininkų Ramonienė ir Klajumienė straipsniuose (Salantų bažnyčia: 158–159, 251–254).

⁷⁷ *Salantų bažnyčia*: 251–254.

⁷⁸ Architektūriniai elementai traktuoti panašiai, tik Šv. Marijos Magdaliotės altoriaus išvaizdą gerokai pakeitė vėlesnis pertapymas.

⁷⁹ *Lietuvos dailininkų žodynas XVI–XVIII a.* 2005: 147, 163.

ir tapytojams⁸⁰. Veivirženų Kristaus kapo dekoracija, Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios, adorojančių angelų atvaizdai ir Agnus Dei kompozicija priskirtini Žemaitijos šventovėse dirbusiam tapytojui Jagminui, šią autorystę bus galima patvirtinti sukaupus daugiau šio dailininko kūrinių⁸¹.

Nėra aišku, kada Veivirženų bažnyčioje aprašytą Kristaus kapo dekoraciją nustota naudoti. 1868 m. dokumente ji nebeminima, o 1893 m. inventoriuje rašoma, kad Kristaus kapas tapytas ant drobės („на полот. исп“) ⁸². Nežinome, ar tai rašiusiojo klaida (dalis dekoracijos buvo nutapyta ant drobės), ar užfiksuotas naujas kūriny. Dekoracija buvo naudojama Didžiąją savaitę⁸³. Vėlesniame 1915 m. Veivirženų bažnyčios turto įvertinime Kristaus kapas įkainotas 400 rub.⁸⁴. Viena aišku, kad paveikslas su pragarų vaizdu sukarpytas ir prisiūtas prie XIX a. pab. vėliavos, o XX a. I pusėje iš supjaustyty dekoracijos retabulo dalių padirbdintas tabernakulis.

Apšvietos epochoje Katalikiškoje Europoje pasigirsta barokinių butaforinių dekoracijų kritika, raginama atsigręžti į Evangelinius įvykius⁸⁵. Lietuvoje tai atsitinka kiek vėliau, bet puošyboje taip pat pastebimi pokyčiai. Išliko svarbiausi liturginiai akcentai – Kristaus kančia ir mirtis, Švč. Sakramento išaukštinimas ir pagarbinimas su Prisikėlimo kulminacija, bet keitėsi forma. Kristaus kapo dekoracijose atsisakyta puošmenų, sceninio įvaizdžio, sudėtingų Senojo Testamento alegorijų ir simbolių. Akcentuojamas istoriškumas, atsigręžta į Jėzaus laikus, natūralią aplinką – vaizduojamas Jeruzalės gamtovaizdis su Kristaus kapo uola ir palmėmis. Vilniaus Šv. Jonų bažnyčioje po Karolio Podčašinskio rekonstrukcijos (1827–1829 m.) įgytas naujas⁸⁶, ant drobės su mediniais porėmiais nutapytas, Kristaus kapas, susidedantis iš įvairių dalių – vaizduojama natūrali uola, kurioje paguldytas Kristus (ma naturalne wyobrazenie skały w który złożony Christus spoczywa)⁸⁷. Pasireiškė ir klasicizmo švietėjiška ideologija, kuri nuskamba kun. Kajetono Petrovskio 1843 m. Vilniaus katedros Kristaus kapo aprašyme. Podčašinskio suprojektuotas kūriny apibūdintas kaip įtaigus Žodžio evangelizacijos pavyzdys. Jame pavaizduotas Rytų Judėjos peizažas su uolomis, medžiais ir šventykla su korintinėmis kolonomis, puoštomis drožyba. Po jos sferiniu skliautu, viduje ant pakyls, stovėjo Monstrancija su Švč. Sakramentu. Uoloje buvo kapas su mirusio Kristaus atvaizdu. Didžiųjų apeigų metu itin svarbus vaidmuo teko apšvietimui – skendinčioje koplyčios prieblandoje iš apšviesto kapo sklido spinduliai,

80 Nevarėnų bažnyčios 1821 m. vizitacija. *LVT A*. F. 669. Ap. 2. B. 226. L. 399v.

81 Remdamasi ikonografija ir tapybos maniera, straipsnio autorė tapytojui Jagminui priskiria Pavandenės bažnyčios paveikslus „Šv. Pranciškus Salezas“, „Nekaltojo Prasidėjimo Švč. Mergelė Marija“, procesijų altorelio paveikslus „Šv. Pranciškus Salezas“ ir „Šv. Juozapas“ (A. Giniūnienės ekspedicijos užrašai. 2011).

82 Veivirženų bažnyčios 1893 m. vizitacija. *Veiviržėnų BA*. L. 8v.

83 Veivirženų bažnyčios 1893 m. vizitacija. *Veiviržėnų BA*. L. 8v.

84 Sąrašė nurodytos kitos kainos: didysis altorius su paveikslais ir skulptūromis – 3 000 rub., šeši tapyti antepedijai – 300 rub., 14 Kryžiaus kelio paveikslų – 650 rub. *Veiviržėnų BA*. [lapai nenumeruoti].

85 Tuo metu Europoje barokinės Kristaus kapo dekoracijos kaip nebetinkamos buvo nugrūstos į palėpes, daugelis jų – sunaikintos (prieiga per internetą: <http://www.stiftbermuenster.ch/heiliggrab/>).

86 Po Karolio Podčašinskio rekonstrukcijos Kristaus kapas įrengtas Šv. Onos koplyčioje (Drėma 1997: 185; Giniūnienė 2010: 238).

87 Vilniaus Šv. Jono bažnyčios 1830 (?) vizitacija. *LVT A*. F. 694. Ap. 1. B. 3777. L. 21v; Kristaus karsto dekoraciją aprašė Juozapas Ignatas Kraševskis (1812–1887): Šv. Jono bažnyčioje jai įrengta speciali koplyčia, labai paprastai ir gražiai papuošta. Vaizduoja ji karstą (kapą – *A. G.*), aplinkui kurį guli išdėlioti Viešpaties kankinimų simboliniai ženklai“ (Drėma 1997: 185). Galbūt šiai dekoracijai priklausė angelų skulptūros, kurios dabar saugomos bažnyčios rūsyje (Giniūnienė 2010: 238).

švytėjo auksinis kryžius ir Jokūbo žvaigždė⁸⁸, simbolizuojanti Naująjį Išgelbėtojo mokymą sutemose klaidžiojančiai tautai⁸⁹.

Remiantis XIX a. II ketv. aprašymais, provincijų bažnyčiose dar naudotos senosios iliuziškai tapytos dekoracijos, nors medžio skydai pamažu užleido vietą drobinėms uždangoms, šią medžiagą buvo kur kas lengviau montuoti ir paprasčiau saugoti. Kristaus kapo puošybai vis daugiau naudojama audinių, užuolaidų, pasitaiko ir ant medžiagos siuvinėtų dekoracijų⁹⁰. Kristaus kapo scenovaizdis dažniausiai įrengiamas šoninio, rečiau didžiojo altoriaus, apatinėje dalyje. Vietoje antepedijaus talpinamas mirusio Jėzaus atvaizdas, ant pakylos, tabernakulio, pastatoma šydu uždengta monstrancija su Ostija, fone pakabinamas ant drobės nutapytas evangelinės Jeruzalės peizažas. Dekoracijos praturtinamos veikėjais – prie Švč. Sakramento ar Kristaus kapo vaizduojami sergintys romėnų kariai, adoruojantys, raudantys angelai, kiti šio evangelinio įvykio liudytojai – Jėzaus Motina, šv. evangelistas Jonas⁹¹.

Taip pat pastebimi pokyčiai link buitiskumo – perimami šarvonės, laidotuvių apipavidalinimo elementai, pritaikomas katafalkas, ant kurio guldoma mirusio Išganytojo skulptūra. Žemaitkiemio bažnyčios dekoraciją sudarė trijų aukštų oranžine spalva nu dažyti katafalkas ir dvi trišonės piramidės⁹². Skapiškio bažnyčios Kristaus kapas Dievo Apvaizdos koplyčioje įrengtas paprastai: katafalkas užklojamas patiesalu, o siena uždenigiama užuolaidomis⁹³. Liaudiškai vadinamas „Viešpaties grabas“ kartais suprantamas ir tiesmukai – karste „pašarvojama“ mirusio Išganytojo skulptūra⁹⁴.

Išvados

Fragmentiškai išlikęs ant medžio plokščių tapytas Veiviržėnų bažnyčios Kristaus kapas yra būdingas vėlyvojo baroko kūrinys, tai kol kas vienintelė žinoma iliuziškai tapyta retabulo tipo Velykų dekoracija. Mažai žinių turime apie provincijose dirbusius tapytojus, tad šis kūrinys papildo neseniai išaiškinto tapytojo Jagmino, dirbusio Žemaitijos šventovėse, kūrybos palikimą.

Archyviniai šaltiniai liudija XVIII a. II pusėje buvusias sudėtingos struktūros Kristaus kapo dekoracijas. Lietuvoje buvo perimtos katalikiškoje Europoje plitusios (Alpių regione išlikusios) vėlyvojo baroko Kristaus kapo inscenizacijos – ant staliaus darbo skydo tapytos iš trijų penkių vartų sudarytos kompozicijos bei iliuziškai tapyti retabulai. Išlikę profesionalūs kontūrinės tapybos paveikslai, vaizduojantys Senojo Testamento scenas,

88 Žvaigždė patekė iš Jokūbo (Sk 24, 17). Daugelis Bendrijos Tėvų laikė *žvaigždę iš Jokūbo ir skeptrą iš Izraelio* mesijine pranašyste, nors Naujasis Testamentas apie tai ir neužsimena. Taigi, Bendrijos Tėvų mokymu, pats Kristus yra žvaigždė (prieiga per internetą: http://biblija.lt/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKK1998_Sk_24,2-7.15-17#242).

89 Kajetan Petrowski. Istorinės statistinės žinios apie LDK Romos-Katalikų bažnyčias, 1843. *MAB RS*. F. 18–181, L. 125, 126. Už nuorodą dėkoju Regimantai Stankevičienei.

90 Platielių bažnyčios 1821 m. vizitacija. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 226. L. 277v.

91 Šie kompoziciniai elementai dažniausiai sudaro ir vėlesnes tradicines Kristaus kapo dekoracijas, kunigo Vlodo Šlevo archyvo nuotraukų virtuali paroda „Prisikėlimas“ (prieiga per internetą: <http://www.varniai-museum.lt/index.php?mid=105&mod=Parodos&a=paroda&nr=17>).

92 „[...] Katafalk o trzech gradusach oranżowo malowany. Do tegoż Piramidy dwie Stolarskiej roboty tróygraniaste tymże kolorem malowane 2“ (Žemaitkiemio bažnyčios 1830 m. vizitacijos aktas. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 24. L. 197).

93 Skapiškio bažnyčios 1830 m. vizitacijos aktas. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 241. L. 424.

94 Tokių pavyzdžių išliko Žemaitijos bažnyčiose, pavyzdžiui, Gintališkės bažnyčios mirusio Kristaus skulptūra paguldyta ištapytame karste su įkapėmis.

„Karalius Dovydas“, „Danielius liūtų duobėje“ byloja apie dekoracijose naudotas Senojo Testamento kompozicijas bei alegorijas. Šis tyrimas dar kartą paliudija apie europinės katalikiškos kultūros ir dailės sklaidą, savalaikį ir savaiminį tradicijų perėmimą.

Dėka apšvietos idėjų, palaipsniui keitėsi požiūris į Kristaus kapo apipavidalinimą, buvo siekiama istoriškai traktuoti evangelinius įvykius (vaizduoti Jėzaus laikų aplinką), išgryninti pagrindinę Naujojo Testamento Kristaus kančios ir Išganymo idėją. Provincijos bažnyčiose nukrypta ir link buitiskumo, perimti kai kurie šarvonės dekoravimo elementai.

Tyrimų rezultatai bei keli išlikę konkretūs vėlyvojo baroko Kristaus kapo kūriniai turėtų sudominti ne vien dailėtyros, bet ir teatro istorijos specialistus. Šioje srityje dar laukia daug atradimų – žinomos tradicinės Kristaus kapo dekoracijos, svarbiausi elementai, išraiškingi Kristaus kapo sargybiniai, bet yra dar daug nenustatytos paskirties, neatpažintų daiktų, kaip antai pakabinamos žvakidės su veidrodėliais, kurios galėjo žybsėti prie ar aplink Kristaus kapą; sienoje įtaisytas besisukantis šviesos sklaidytuvas, veikiausiai kūręs slėpiningą Didžiosios šventės atmosferą. Velykų Tridienio įvaizdinimas laikui bėgant kito, įgijo naujus pavidalus. Akivaizdus paliudijimas toje pat Veiviržėnų bažnyčioje septyniasešimtmetės „pročkelės“ dar menamas šešėlių teatras, Didžiojo penktadienio vėlų vakarą pasakojantis Kristaus kančios istoriją – lanko formos karkasas su kontūriniais piešiniais išsaugotas bažnyčios palėpėje.

Santrumpos

LMAB RS – Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius

LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas

BA – bažnyčios archyvas

Gauta 2012 02 06

Priimta 2012 03 14

Literatūra

1. *Christliche Ikonographie in Stichworten*. Leipzig: Koehler & Amelang, 1988.
2. Drėma, V. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 1997.
3. Drėma, V. *Vilniaus bažnyčios*. Vilnius: Versus auris, 2008.
4. Giniūnienė, A. Pamištas skulptūrų rinkinys Šv. Jono Krikštytojo ir šv. Jono apaštalo ir evangelisto bažnyčioje. *Atrasti Vilnių: skiriama Vladui Drėmai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2010. 229–240.
5. Grabar, A. *Krikščioniškoji ikonografija Antika viduramžiai*. Vilnius: Aidai, 2002.
6. Kaminska, R. *18. gadsimta glezniecība Latgalē*. Rīga: Zinātne, 1994.
7. *Kauno arkivyskupijos Antrojo sinodo nutarimai*. Kaunas: Kauno arkivyskupija, 2008.
8. Klajumienė, D. *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2004.
9. Klajumienė, D. *Tapyti altoriai XVIII–XIX a. I p. nykstantys Lietuvos bažnyčių dailės paminklai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2006.
10. Klajumienė, D. Kontūrinis paveikslas „Jėzaus Kristaus nuėmimas nuo kryžiaus“. *Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2004.
11. *Lietuvos dailininkų žodynas XVI–XVIII a.*, sud. A. Paliušytė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005.
12. *Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m.* Vilnius: Katalikų mokslo akademija, 2010.
13. *Salantų bažnyčia. Istorija, meno vertybės ir žmonės*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2011.
14. *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m.* Vilnius: Katalikų mokslo akademija, 2009.
15. Valančiūtė, J. *Veiviržėnų istorija*. Klaipėda: Sapnų sala, 2009.
16. *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.* Vilnius: Katalikų mokslo akademija, 2001.

Asta Giniūnienė

Trompe l'oeil painting in Veiviržėnai Church and decorations of the Tomb of Jesus from the 2nd half of the 18th c. to the 1st half of the 19th c.

Summary

The object of analysis of the current paper is the trompe l'oeil painting used in the decoration of the Church of St. Matthew in Veiviržėnai from the end of the 18th to the 2nd quarter of the 19th century, which is testified by the surviving altar of St. Mary Magdalene painted on canvas. The authoress of the paper also aims to establish the origin of several wooden planks containing the compositions of trompe l'oeil painting ("Agnus Dei", "Angels in Adoration"), some architectural details and contour paintings ("Our Lady of Sorrows", "Angel", a detail of "St. John") discovered in the attic of the church. Information found in the documents about a painted Tomb of Jesus of superb craftsmanship held in the church directed research to the decoration of the Paschal Triduum. In the 2nd half of the 18th century and the 1st half of the 19th century, the painted Easter decorations of the Tomb of Jesus were not known in Lithuania (with the exception of a contour composition in Tytuvėnai and several individual sculptures of the Deceased Christ, the Lying Christ, and the Resurrected Christ), thus a wider context has been introduced: examples of the Tomb of Jesus of Late Baroque in Catholic Europe. The structure and iconographic programme of Late Baroque decorations that have survived mainly in the churches of the Alps region (Switzerland, Germany, Austria) is explored. Information about the Lithuanian versions of decoration of the Tomb of Jesus has been sought in archival sources.

Referring to the sources it can be asserted that the structure and iconography of Late Baroque versions of the Tomb of Jesus widespread in Catholic Europe (which survived in the churches of the Alps region) was adopted in Lithuania. From the 2nd half of the 18th century compositions painted on a handcrafted shield consisting of three to five gates, and retables with trompe l'oeil painting prevailed. The surviving works of contour painting depicting the scenes from the Old Testament "King David" and "Daniel in the Den of Lions" show the favourite compositions of the Old Testament used in the decoration, the most popular symbols, and the allegoric visual language.

The example of the Tomb of Jesus of Veiviržėnai Church painted on wooden planks that survived in fragments is a typical work of Late Baroque and so far the sole known Paschal decoration of retable type containing trompe l'oeil painting in Lithuania. The author of this work, painter Jagminas who worked in Samogitia, was identified according to the existing analogues.

Under the impact of the ideas of Enlightenment, the attitude to the decoration of the Tomb of Jesus gradually changed. The aim was to present a historical interpretation of the events of the New Testament (by depicting the environment and landscape of the times of Jesus Christ), to clarify and emphasize the idea of the New Testament, the suffering of Christ, and salvation. In provincial churches the aspect of domestic life sometimes became predominant, and some elements of funerary decoration were adopted.

The research that has been carried out reveals the spread of culture and art of Catholic Europe and the timely and natural adoption of traditions.

KEY WORDS: Veiviržėnai Church, Easter decorations, the Tomb of Jesus, retables with trompe l'oeil painting, Late Baroque painting, iconography, Karolis Podčasinskis, Jagminas